

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.3.17>

Діп І.І.

магістр права

ORCID ID: 0009-0000-6540-8726

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ДЕРЖАВ БАЛКАНСЬКОГО РЕГІОНУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Метою цієї статті було дослідження складових процесу європейської інтеграції країн Західних Балкан, з урахуванням не лише документів ЄС і укладених домовленостей, а також з урахуванням конкретної внутрішньої ситуації у державі.

Стан опрацювання цієї проблематики розглядався у працях багатьох українських науковців, зокрема Є. Бойко, І. Горобець, Д. Кравченко, Ю. Козловська, О. Рудік, Ю. Майстренко, М. Миронова, А. Парфінченко, О. Чумаченко, Є. Юрчук та інші. Серед закордонних вчених дану проблематику досліджували Р. Белоні, Дж. Бекер, М. Емерсон, Ю. Села, Л. Сотіроський, П. Мірель, Р. Панагіота, Т. Юдах тощо.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у «Western Balkans Strategy brochure», Західні Балкани є частиною Європи, географічно в оточенні держав-членів ЄС. Народи в ЄС і регіон мають спільну спадщину та історію і майбутнє, визначене спільними можливостями та викликами. ЄС давно активно займається цим регіоном. З часу Європейської Ради в Салоніках 2003, ЄС підтримав майбутнє регіону як невід'ємної частини ЄС [3].

До країн Західних Балкан входять Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Сербія, Північна Македонія та Косово. У Брюсселі вважають, що Чорногорія надалі просунулася на шляху до вступу до ЄС.

Політика розширення ЄС – це геостратегічні інвестиції в Європі, мир, безпека, стабільність і процвітання. Збройна агресія Російської Федерації проти України підкреслює необхідність прискорення процесу вступу

Західних Балкан. ЄС продовжить надавати потужну політичну, технічну та фінансову підтримку всім шістьом партнерам Західних Балкан, щоб допомогти їм просувати ключові політичні, інституційні, соціальні та економічні реформи, необхідні для прогресу на шляху до ЄС. Відповідно до Економічного та інвестиційного плану для Західних Балкан, ЄС підтримує соціально-економічне відновлення регіону після пандемії і допомагає регіону скоротити розрив у розвитку з ЄС. З моменту запуску ЄС схвалив фінансування в розмірі 5,4 мільярда євро у вигляді грантів, очікується мобілізація 17,4 мільярдів євро загальних інвестицій. Це включає фінансування 68 провідних проєктів у рамках інвестицій у Західні Балкани [4].

Шлях держав регіону Західних Балкан не простий і тернистий. Деякі держави «відсвяткували» двадцяту річницю з моменту набуття статусу кандидата. Хотіли б зупинитися на деяких важливих подіях, які відбулися після широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на суверенну територію України. Це події й ухвалені відповідні рішення і підписані декларації, які є цементуючими складовими процесу розширення ЄС у регіоні Західних Балкан.

6 грудня 2022 р. у м. Тирана (Албанія) відбувся черговий саміт лідерів ЄС та держав Західних Балкан. На саміті було підтверджено головну роль стратегічного партнерства держав регіону Західних Балкан з ЄС, також було окреслено перспективи їхнього членства в ЄС. Під час саміту його учасники наголошували на тому, що широкомасштабна агресія

Російської Федерації проти України змусила до впровадження відновлення процесів розширення Європейського Союзу – надійного інструменту для забезпечення безпекової архітектури Європи. Західні Балкани залишаються геостратегічним пріоритетом ЄС.

ЄС зацікавлений у дієвому посередництві щодо стабільності діалогу між Сербією й Косово та розв'язанні інших чутливих питань, зокрема збереження єдності Боснії і Герцеговини. У центрі уваги залишалися питання, пов'язані з міграцією, боротьбою з тероризмом та організованою злочинністю.

Як відомо, за результатами проведення Саміту було підписано Тиранську декларацію (06.12.2022) [5], в якій підкреслено важливість стратегічного партнерства ЄС та держав Західних Балкан. Процес приєднання – повноправне членство в ЄС – неможливий без впровадження необхідних реформ, зокрема у сфері судочинства (незалежне функціонування судової системи), верховенства права і боротьби з корупцією та організованою злочинністю. ЄС, акцентував увагу на тому, що за умов широкомасштабної російської агресії проти України, потрібно ефективно і невідкладно узгоджувати дії у рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (CFSP). Було наголошено, що лише Російська Федерація є відповідальною за енергетичну та економічну кризу через акт агресії проти України. Також було домовлено про виділення нового пакету енергетичної підтримки в 1 млрд євро (Energy Support Package), що фактично має допомогти країнам Західних Балкан подолати наслідки енергетичної кризи, а також передбачено низку заходів, щоб зменшити залежність регіону від російського газу.

Під час саміту ЄС звернув увагу на необхідність пошуку шляхів щодо рішень для регіональних і двосторонніх суперечок відповідно до міжнародного права та встановлених принципів. З метою забезпечення стабільності регіону – необхідним є продовження діалогу Белград–Приштина. ЄС тоді закликав сторони до конструктивної взаємодії. Незва-

жаючи на те, що рішення щодо розширення ЄС на цьому саміті прийнято не було, ЄС продовжує євроінтеграційні процеси у регіоні Західних Балкан, паралельно залишаючись у площині потреб внутрішнього реформування самого ЄС.

Пізніше, 8 листопада 2023 року Європейська комісія прийняла новий План зростання для Західних Балкан з метою наблизити західнобалканських партнерів до ЄС, пропонує переваги членства в ЄС регіону перед вступом, стимулюючи економічну складову зростання. Економічне зближення є важливим елементом наближення західнобалканських партнерів до ЄС. За Планом зростання має потенціал подвоїти розмір економіки Західних Балкан протягом наступних 10 років. План зростання має стимулювати підготовку Західних Балкан до членства в ЄС і потребу прискорити реформи у країнах цього регіону. Це, у свою чергу, має значно прискорити процес розширення та зростання їхніх економік.

Щоб підтримати цей процес, на період 2024-2027 років запропоновано новий фінансовий інструмент вартістю 6 мільярдів євро, Фонд реформ і зростання для Західних Балкан.

У рамках Плану зростання кожна країна Західних Балкан має рухатися, виконуючи рекомендації, у тому числі з щорічного Пакету розширення та Програм економічних реформ (ERP) країн. Цей План зростання для Західних Балкан базується на чотирьох стовпах, спрямованих на: посилення економічної інтеграції з єдиним ринком Європейського Союзу за умови, що Західні Балкани узгодять правила єдиного ринку та відкриють відповідні сектори та території для всіх своїх сусідів одночасно, відповідно до Спільного регіонального ринку. Було запропоновано сім першочергових заходів: вільний рух товарів; вільний рух послуг і працівників; доступ до Єдиної зони платежів у євро (SEPA); полегшення автомобільного транспорту; інтеграція та декарбонізація енергетичних ринків; єдиний цифровий ринок; інтеграція в промисловий ланцюг поставок.

Єврокомісія також пропонувала тоді Європейській Раді збільшити фінансовий внесок у підтримку трансформації країн Західних Балкан і надати додаткові 6 млрд євро підтримки; у звіті, опублікованому 8 листопада 2023, Єврокомісія рекомендувала почати переговори про вступ з Боснією і Герцеговиною щойно відповідність критеріям буде досягнута, але й відзначила проблеми з Республікою Сербською.

Потрібно зауважити, що проблемні питання щодо євроінтеграційного шляху є не лише у Боснії і Герцеговини, шлях Північної Македонії є досить не простим.

26 березня 2020 року Європейська Рада ухвалила рішення про початок процесу передвступних переговорів з Північною Македонією. Вирішивши питання з Грецією щодо зміни назви країни та розблокувавши вступ країни в НАТО, офіційний Скоп'є для реалізації євроінтеграційних прагнень протягом 2020-2022 рр. шукав компроміс з питань, які стосуються македонської ідентичності, мови та питань спільної історії з Болгарією, яка блокувала схвалення Європейською Радою позиції (рамки) щодо переговорів ЄС з Північною Македонією та проведення першої міжурядової конференції між Республікою Північна Македонія і ЄС [6].

Проблемні питання македонська й болгарська сторони змогли вирішити у червні-липні 2022 року завдяки сприянню представників ЄС та французького головування в ЄС за особистої участі Президента Франції Е. Макрона. [7] Було знайдено компромісні варіанти відповідних формулювань в документах щодо початку переговорів Північної Македонії з ЄС. 19 липня 2022 року у м. Брюссель проведено першу міжурядову конференцію між Республікою Північна Македонія і ЄС та дано офіційний старт початку переговорного процесу; 18 липня 2023 року Уряд Республіки Північна Македонія схвалив і вніс на розгляд парламенту проєкт змін до Конституції країни з фіксацією у ній болгарської меншини, яка проживає у Північній Македонії поряд

з іншими національними меншинами. Прийняття зазначених конституційних змін було та надалі залишається головним завданням для виконання владою Північної Македонії зобов'язань перед ЄС та умовою проведення Другої міжурядової конференції між Північною Македонією і ЄС.

Також потрібно зважати, що такі держави як Північна Македонія, Сербія та Албанія активно співпрацюють між собою у форматі регіональної ініціативи «Відкриті Балкани», яка підтримується і ЄС, і США. У рамках цієї ініціативи забезпечується свобода пересування товарів і послуг, капіталу та громадян, тобто створюється спільний економічний простір у регіоні [1].

Висновки. Таким чином, діалог щодо вступу країн Західних Балкан свідчить про появу нової тенденції — розширення переліку питань двостороннього рівня, які потребують вирішення до вступу чи навіть офіційного початку переговорів. Держави регіону, які вже є членами ЄС, вносять двосторонній порядок денний у переговори щодо розширення. Йдеться про питання гуманітарного характеру, пов'язані з національною та історичною політикою. [2] Але Європейський Союз зацікавлений у стабільності ситуації у державах Західних Балкан для чого здійснює серйозні кроки. Наприклад, ухвалений наприкінці 2020 року Економічно-інвестиційний план ЄС для Західних Балкан надає країнам регіону доступ до європейських грантів у розмірі 9 мільярдів євро, а також передбачає залучення ще 20 мільярдів євро додаткових інвестицій. ЄС прагне повної реалізації Економічно-інвестиційного плану та Зеленого та цифрового порядку денного для Західних Балкан.

ЄС надає й пряму фінансову підтримку країнам регіону для подолання поточних кризових явищ та викликів. З огляду на це, вагомим кроком ЄС стало оголошення Президентом Єврокомісії Урсолою фон дер Ляен 15.10.2023 т.зв. Інвестиційного плану розвитку для Західних Балкан. Метою документа є стимулювання необхідних реформ, подо-

лання економічного й соціального розриву між країнами регіону і ЄС та де-факто інтеграції балканських країн в єдиний ринок, що дозволить їм відчутти переваги членства у ЄС ще до того завершення процесу вступу. Ключовим пунктом Плану є якнайшвидше відкриття для країн Західних Балкан так званих «чотирьох свобод» ЄС: свободи руху товарів, капіталу, послуг та пересування робочої сили.

План вартістю 6 мільярдів євро, з яких 2 мільярди євро – прямих субсидій, а 4 мільярди євро – кредитів для сприяння участі країн Західних Балкан в економічних структурах ЄС було затверджено ЄС в рамках перегляду бюджету ЄС до 2027 року.

З урахуванням наданих фінансових можливостей ЄС держави Західних Балкан

мають чітко зазначати пріоритети євроінтеграційного процесу, наприклад, заслуговує на схвальне сприйняття позиція Республіки Північна Македонія, як держави-кандидата, щодо реалізації підтримуваної керівництвом ЄС концепції «Більше інтеграції перед членством» (More Integration Before Membership), яка передбачає інтенсивний соціально-економічний перехід і заохочення інтеграції країн Західних Балкан в ЄС не лише після набуття ними членства в ЄС, а вже в процесі передвступних переговорів.

Наразі 2030 рік як термін набуття членства деяких держав Західних Балкан у ЄС сприймається достатньо реалістично, з урахуванням синхронізації позицій з керівництвом ЄС.

Анотація

Політика розширення ЄС – це не лише достатні інтеграційні спроможності самого злагодженого механізму ЄС, це також геополітичні чинники, які впливають на політику ЄС.

Країни Західних Балкан, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Сербія, Північна Македонія та Косово, долають непростий шлях виконання зобов'язань, імплементації реформ, виконання вимог законодавства ЄС.

Відомо, що з моменту створення Європейського Союзу, закладалася ідея його розширення. Але не всі держави мають можливості набутти у ньому (ЄС) повноправного членства, лише ті, які проходять необхідні трансформаційні процеси – економічні, політичні, соціальні та реформи.

Договір про ЄС – є правовим фундаментом, який, у тому числі, містить своєрідний реєстр умов, яких має дотримуватися держава, що вирішила стати членом європейської родини.

У статті, головним чином, узагальнено тенденції руху країн регіону Західних Балкан до набуття повноправного членства в ЄС.

Починаючи з виконання встановлених вимог, які, по суті, носять універсальний характер, кожна держава Західних Балкан має різний ступінь готовності до здійснення необхідних реформ.

У науковому дослідженні було визначено, що держави регіону Західних Балкан досить тривалий час (20 років) продовжують перебувати у статусі кандидата на членство в ЄС, відповідно не у повному обсязі виконуючи необхідні зобов'язання і не запроваджуючи потрібні реформи. Також, у статті звертається увага на те, що до чинників, які визначають готовність держави набутти членство в ЄС, включається складова двосторонніх відносин, наприклад, Північна Македонія – Болгарія; Албанія – Греція.

Європейський Союз зацікавлений у стабільності ситуації, як у Республіці Північна Македонія і Албанії, так і на всіх Західних Балканах. З цією метою Європейський Союз наприкінці 2020 року ухвалив Економічно-інвестиційний план для держав Західних Балкан, який також включає доступ цих держав до європейських грантів у розмірі 9 млрд. євро. ЄС також надає пряму фінансову підтримку державам регіону для подолання поточних кризових ситуацій і викликів. Як правило, фінансова підтримка спрямовується на субсидії громадян (на рахунки

за електроенергію), підтримку малих і середніх компаній, а також для енергетичного переходу на відновлювані джерела енергії та підвищення енергоефективності.

Ключові слова: Західні Балкани, Європейський Союз, інтеграція, Планом зростання, Відкриті Балкани, реформи, імплементація.

Dir I.I. Legal characteristics of the european integration of the countries of the balkan region at the present stage

Summary

The EU enlargement policy is not only the sufficient integration capabilities of the EU's most coherent mechanism, but also the geopolitical factors that influence the EU policy.

The countries of the Western Balkans, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Albania, Serbia, North Macedonia and Kosovo, are overcoming the difficult path of fulfilling obligations, implementing reforms, and fulfilling the requirements of EU legislation.

It is known that since the creation of the European Union, the idea of its expansion has been laid. But not all countries have the opportunity to acquire full membership in it (the EU), only those that undergo the necessary transformational processes - economic, political, social and reforms.

The Treaty on the EU is a legal foundation, which, among other things, contains a kind of register of conditions to be followed by a country that has decided to become a member of the European family.

The article mainly summarizes the trends of the countries of the Western Balkans region towards the acquisition of full membership in the EU.

Starting with the fulfillment of established requirements, which are, in fact, of a universal nature, each country of the Western Balkans has a different degree of readiness to implement the necessary reforms.

In a scientific study, it was determined that the countries of the Western Balkans region have been in the status of a candidate for EU membership for quite a long time (20 years), respectively, not fully fulfilling the necessary obligations and not introducing the necessary reforms. Also, the article draws attention to the fact that the factors that determine the country's readiness to acquire membership in the EU include the component of bilateral relations, for example, North Macedonia - Bulgaria; Albania - Greece.

The European Union is interested in the stability of the situation, both in the Republic of North Macedonia and Albania, and in all of the Western Balkans. With this goal, at the end of 2020, the European Union adopted an Economic and investment plan for the countries of the Western Balkans, which also includes the access of these countries to european grants in the amount of 9 billion euros. The EU also provides direct financial support to the countries of the region for overcoming the current crisis situations and challenges. As a rule, financial support is directed to subsidies for citizens (for electricity bills), support for small and medium-sized companies, as well as for energy transition to renewable energy sources and improvement of energy efficiency.

Key words: Western Balkans, European Union, integration, Growth Plan, Open Balkans, reforms, implementation.

Список використаних джерел:

1. Балканська субрегіональна підсистема міжнародних відносин: історико-політичний вимір / укладач: О.П. Іваницька. ДонНУ імені Василя Стуса. 2022. 156 с.
2. Центр «Нова Європа». «Досвід євроінтеграції Західних Балкан і висновки для України» офіційний веб-сайт. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Western-Balkans_ukr.pdf.

3. European Commission. «Western Balkans Strategy brochure». Official web-site. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/5b911e64-9d7b-405d-8be7-d7060f30c169_en.
4. European Commission. «Factsheet». Official web-site. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/97e732cc-69ce-44a2-80fb-36fcd4fce41f_en?filename=EU-WB-relations-july-2024.pdf.
5. Council of the European Union. «Tirana Declaration». Official web-site. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/60568/tirana-declaration-en.pdf>.
6. Public Opinion Analysis Paper № 26/2023. EU integration in the shadow of the internal processes – Public opinion analysis for 2023. Konrad Adenauer Foundation in the Republic of North Macedonia Institute for Democracy «Societas Civilis» - Skopje. Official web-site. URL: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/26-2023-ENG.pdf>
7. IDSC Public Opinion Analysis Paper № 27/2023. Analysis of public opinion on North Macedonia's accession to the European Union (2014-2023). Konrad Adenauer Foundation in the Republic of North Macedonia Institute for Democracy «Societas Civilis» - Skopje. Official web-site. URL: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/12/B5-Public-Opinion-Analysis-Paper-No.-27-2023-WEB.pdf>